

TEMAPRESENTATION: STUDIEKULTURER I HÖGRE UTBILDNING – DESIGN AV FLEXIBLA LÄRANDEMILJÖER

Temaredaktör: Anita Kjellström

Det aktuella temat är det mångfasetterade begreppet *studiekulturer*. Begreppet formulerat som kombinationen *studie* och *kulturer* är inte den mest förekommande i litteraturen. En enkel sökning visar att det område där begreppet används ofta handlar om marknadsföring av enskilda skolor där en stark studiekultur utlovas. Visionen om en stark studiekultur omfattar inte bara undervisning av god kvalitet utan även engagerande lärare och aktiva studenter som trivs tillsammans. En sökning bland de vanligaste uppslagsverken ger vid handen att begreppet *studier* kan innebära att ägna sig åt att studera, att lära sig, förkovra sig, plugga, fördjupa sig, att ta en examen men också att utforska, undersöka, granska, syna, betrakta, iaktta, att göra en studie. Begreppet *kultur* kan definieras att odla, frambringa, men också som livsmönster som överförs socialt från generation till generation. Kultur kan beskrivas som levnadssättet hos ett helt samhälle eller delar av som då inkluderar beteendemönster, seder, klädsel, religion, ritualer, lekar, normer och värderingar. En kultur kan vara stärkande men den kan också formas kring normer som inte är förenliga med samhällets accepterade etik och moral.

Det förkommer i litteraturen en rad variationer på samma tema. *Undervisningsmiljö* riktar fokus på lärarnas undervisning medan *studiemiljö* kan ge en bild av en student som på egen hand ägnar sig studier, läsande och pluggande. Dessa båda aspekter bör inrymmas i det som beskrivs som lärandemiljöer menar Åsa Lindberg-Sand (2017). Maria Öhrstedt (2017) som forskar kring hur studenter tar sig an sina studier, vilka *lärstrategier* de använder i mötet med högre utbildning, anför begreppet *lärkontext*. I en sådan ingår ämnesinnehållet men även den fysiska miljön och dess infrastruktur. Ytterligare en dimension i en lärkontext är hur lärandet organiseras, hur lärar- och studentengagemanget ser ut och vilka förutsättningar för kamratlärande som ges men även gruppens storlek och dess beständighet över tid. Öhrstedt menar att *lärkontext* och *lärmiljö* är likvärdiga begrepp och kan användas synonymt.

ANITA KJELLSTRÖM

Lektor pedagogik

Institutionen för hälsa och lärande

Högskolan i Skövde

E-post: anita.kjellstrom@his.se

Viss forskning inriktar sig på interaktion mellan aktörer i miljön, på ämnesinnehåll och det som sker i lärandemiljön och hur den påverkar lärande. Palmgren och Laksov (2015) har studerat studenters uppfattning av sin lärandemiljö och kan se att den har en relation till studenters prestation, nöjdhet med sin utbildning och studieframgång. Palmgren (2016) gör senare en jämförelse med lärares uppfattning och kan sammanfatta att betydelsen av lärandemiljön finns i skärningspunkten mellan a) den fysiska miljön med lämpliga lokaler för övning och möjlighet till reflektion och återkoppling, b) den organisatoriska miljön med förutsättningar för en god och harmoniska arbetsmiljö och en gemensam strävan efter hög kvalitet i utbildningen, c) goda relationer mellan studenter, lärare och andra som till exempel yrkesverksamma, d) kommunikationens karaktär i miljön som skapar öppenhet, transparens och e) den goda pedagogiska miljön med fokus på studenters lärande.

Koehler et al (2014) menar att det finns fyra kompetenser som bör finnas för att skapa en god lärandemiljö a) goda ämneskunskaper, b) en god pedagogisk kompetens, c) en god kompetens när det gäller IKT och digitala verktyg och d) en god kontextuell kunskap. Kunskapen om sammanhanget lyfter Koehler som en utgångspunkt för övriga.

Jag kan konstatera att de olika begreppen på olika sätt rör sig kring lärande. Synen på lärande väcker frågor som vad lärande är och hur det kan stöttas men också frågor om nya former och förutsättningar för lärande vilket också beskrivs ovan. Lindeberg-Sand (2017) sammanfattar:

”En högskolas lärandemiljö består av det sammanhang och de resurser som är nödvändiga och önskvärda för att studenter och lärare tillsammans kan medverka till det lärande som omfattas om högskolans curriculum.”

EN KORT TILLBAKABLICK

Undervisning i universitet och högskolor har av tradition utformats med föreläsning och föreläsningssalen som det centrala. De lärare och forskare som undervisade och forskade var också de som skrev böckerna som fanns i biblioteken. Både böcker och lärare fanns på lärosätena och det var dit studenterna fick ta sig för få ta del av denna kunskap. Det skapade en sorts kunskapsmonopol (Lindberg-Sand, 2017) som innebar att lärarnas/forskarnas föreläsningar blev möjligheten för studenten att ta del av så aktuella som det var möjligt – underlag för studierna. Det gjorde också att studiekulturen blev - och kanske fortfarande är, lokalt bunden och ganska skyddad från insyn. Lärosätet var lärarnas och forskarnas arbetsplatser och studenterna bodde - och bor fortfarande helst nära campus och bildar en egen community, en studiekultur i sig. Både forskares och studenternas liv präglar universitetsstäder och har betydelse för stadens och regionens utveckling och kompetensförsörjning.

KULTUR OCH VÄRDEGRUNDSFRÅGOR

I skolans kultur finns givna värdegrundsfrågor som ska genomsyra verksamheten och är starkt uttryckta mål i läroplaner och styrdokument. Värden som är givna och förgivettagna i arbetslivets kultur kanske måste utmanas av en studiekultur

som vilar på en mer forskningsförankrad och nationellt antagen värdegrund som återfinns i nationella läroplaner. Lärare, särskilt de inom yrkesutbildning blir då viktiga bärare av morgondagens arbetskultur.

Lärare i yrkesutbildning kan ha dubbla roller i den meningen att de har en bakgrund i en yrkesutövning, en kultur eller med sina egna accepterade värderingar, sin egen vokabulär, sitt eget sätt att uttrycka sig etc. Men som lärare är de också förträdare för en nationell agenda och ska bidra med sitt arbete till samhällsutveckling och en rådande värdekultur som de som yrkesutbildare ska sprida i samhället. Vilka värden är det som blir överordnade i en yrkesutbildning? Hur ska en studiekultur i sådan utbildning formas och omformas för att stötta både lärare i sina dubbla roller och forma de blivande yrkesutövarna? Är det viktigare att passa tider än att ha med sig rätt verktyg? Är det viktigare att vara rar och trevlig än att snabbt lära sig att arbeta självständigt?

En studiekultur är föränderlig och stadd i ständig förändring, den formas och omformas av dem som finns i den och berörs av den på olika sätt. I studiekulturer måste flera delta för att uppnå gemensam syn och målet kanske måste bestå av att formulera vissa mål, strategier för hur vi ska kunna uppnå de uppsatta målen.

DEN DIGITALA UTVECKLINGEN FÖRÄNDRAR SYNEN PÅ LÄRANDE

Lärande sker hela tiden och överallt i alla sammanhang enligt det sociokulturella perspektivet på lärande (Säljö, 2001, 2005, Vygotsky 1978). Lärande är inte enbart kopplat till en viss situation som är organiserad för lärande. Lärande sker i interaktion mellan individer, verktyg och artefakter och sociala praktiker. Att bygga praktiker och infrastruktur är en utmaning utbildningsinstitutioner att i det att forma (och omforma) miljöer där samverkanslärande genomförs. Studien av sådana utmaningar är ett av huvudintressena inom forskning om datorstött samverkanslärande (CSCL) (se exempelvis Suthers et al., 2010; Suthers et al., 2013 och Mattsson, 2009). Utöver de formella studiekulturerna finns inom CSCL-forskning ett intresse för icke-akademiska sammanhang där lärande kan äga rum (t ex hemmet, det sociala nätverket och arbetsplatsen) och användningen av öppna, färdiga online-verktyg, utan formell läroplan som styrmedel. Ett rum för lärande kan se ut på en mängd olika sätt och vara fysiskt eller virtuellt. Ett rum kan vara en park eller väntsal eller annan plats där människor kan samlas.

På senare tid har flera lärosäten ställt i ordning olika "rum" i för studenters eget lärande. Sådana utrymmen är ofta fulla med arbetande studenter medan de större rummen står tomma. De större rummen är ofta kala och likadant utrustade. De har stolar och bord i rader, kanon i taket och skrivtavlor på en kortvägg. Inbyggda undervisningstraditioner sitter inte bara i väggarna utan är sedan många decennier tillbaka strukturerade i form av schemaläggning, styrning i form av riktlinjer för kursplaner examinationsformer och andra former av studiedokumentation. Det faktum att lärare kan hamna i vilket klassrum som helst och det ibland kan ändras kort innan det är dags för mötet med studenterna begränsar hur lärande kan använda sig av rummet som resurs. Det begränsar också användningen av pedagogiska metoder (Karlgrén 2013).

Oavsett om undervisningen sker i fysiska eller virtuella rum har idag tekniken och det digitala stor påverkan och utgör en stor del av de verktyg som används och som måste fungera smidigt. Användningen av de resurser som erbjuds måste vara flexibla och flyttbara och intuitiva att använda och verkligen stötta lärandet. Inom CSCL-forskning används begreppet "orkestrering" för att beskriva ett ramverk där de ingående delarna kan berika och tillsammans stärka helheten och sammanhanget (se t.ex. Koschmann, 1998, Järvälä 2015, Guribye, 2015 , Thomas, 2002). Också i fysiska lärosalar är orkestrering en användbar metafor för att adressera användningen av en palett av metoder för att forma lämpliga pedagogiska miljöer för lärande.

Forskning kring Active Learning Classroom (Freeman 2015, Beichner et al 2007) visar att rummet spelar roll och kan fungera både möjliggörande och begränsande för lärares och studenters handlingsutrymme, aktiviteter och lärande. I stora, väl planerade rum med flexibel möblering ökar möjligheterna till variation och spontana ommöbleringar såväl som snabba byten av aktiviteter. Studier visar att miljöer av detta slag ökar studenters engagemang och deras prestationer. Men miljön påverkar också på vilket sätt en lärare kan agera och interagera med studenter vilket kan stimulera till användande av mer studentaktiva arbetsformer.

Digitala verktyg är numera en stor del av vår vardag, Nästan samtliga lärosäten använder sig idag av någon form av lärplattform i sina kurser som också finns som app i telefonen. Studenter och lärare når sina digitala studierum oberoende av var de befinner sig i världen. Även om en kurs innehåller möten på campus spelar gemenskapen i det digitala rummet en stor roll för känslan av att studierummet är en plats där kan studiekamraterkan träffas och kommunicera med varandra – och sina lärare.

Då behövs ett mera varierat sätt att erbjuda utbildning för att bli flexiblare för flera studentgrupper som vill kunna välja att studera oberoende av tid och plats. Vissa är ständigt i rörelse av andra skäl än att studera, men vill ändå vilja kunna delta i veckovisa lektioner på nätet. Andra föredrar att stanna hemma. Hur det virtuella klassrummet kan utformas när det gäller att bli ett spännande och välkomnande utrymme för lärande och ett utrymme med infrastruktur blir då en angelägen fråga. För att öka deltagande engagemang hos studenter och samtidigt göra utbildning mer flexibel sträva mot ett ömsesidigt byggande av lärmiljön under kursens gång. Begreppet "Built pedagogy" (Thomas 2010, Monahan 2002 och Milne 2007) som ser deltagande i själva byggandet av innehåll och struktur i en lärandemiljö som viktigare än att bara ta en mer "konsumerande" roll som student. På det sättet har lärandemiljöer möjlighet att bli mera spännande och engagerande. Här talas om dimensioner i en lärandemiljö i termer av mystik, spänning och överraskande inslag. En utmaning för högre utbildning.

MED DIGITALISERING RESER NYA FRÅGOR OM LÄRANDE

När tekniken blir sömlöst integrerad med undervisning utmanar den studenterna att använda digital teknik som ett verktyg i sitt lärande. Men det sömlösa innebär också en ny öppenhet mot världen. Studiekulturer är inte längre en sluten en plats.

Det innebär att information, media, både digitala och analoga sipprar in och ut ur rummet och detta i sin tur innebär att lärande och undervisning påverkas, på gott och ont. Det digitala rummet är öppet mot världen och all dess informationsflöde som är tillgängligt (Messina Dahlberg, 2015). Hur ska man sålla och vara källkritisk till allt som är tillgängligt hur ska informationen värderas och användas i olika sammanhang.

Resurser som tillhandahålls av lärosätet eller från någon annanstans i världen kan erbjudas studenter. Sociala medier används integrerat med men även utanför, det digitala stöd som högskolan erbjuder. Resurser finns i en aldrig sinande ström i vår omvärld men det gäller också rent fysiska resurser. Diskussionen om "bring your own device" dvs möjligheten för studenter att använda de dator etc de själva har och som de är bekväma med kan verka vara en självklar möjlighet. Frågan är hur vi hanterar att så gott som alla faktiskt gör det och vad detta betyder för lärandet och för undervisning och examination.

FYSISKA RUM, TID, SÖMLÖSA DIGITALA RESURSER, JÄMSTÄLLDHET OCH VÄRDEGRUND I YRKESUTBILDNINGAR

De fem artiklarna som utgör temat i detta nummer, belyser flera aspekter av det komplexa och mångfasetterade begreppet studiekultur. Från fysiska rum och undervisningsformer, till digitalisering av utbildning till värderingar och fokus på lärarrollen som samhällsförändrare. De rör sig inom högre utbildning, med exempel på problematiska områden inom såväl förskollärautbildning som yrkeslärautbildning.

I den första artikeln intresserar sig *Lisbeth Lundahl, Ewa Gruffman Cruse, Bengt Malmros, Ann-Christin Sundbaum och Åse Tieva* under rubriken *Pedagogisk rum-tid och strategier för aktivt lärande i högre utbildning*, för vilka möjligheter och begränsningar det fysiska rummet kan ha i en studiekultur. Författarna utgår från antagandet att temporala och spatiala resurser utgör ramfaktorer som kan styra, begränsa respektive möjliggöra undervisning och lärande i ett fysiskt rum. Hur formella utbildningsmiljöer inom högre utbildning utformas har inte rönt någon större uppmärksamhet förrän på senare tid då intresset har ökat både i Sverige och internationellt menar författarna och vill fördjupa kunskapen om förhållandet mellan rum, tid, undervisning och lärande i högre utbildning. Framför allt framhävs lärarnas möjligheter men också brist på möjligheter att främja elevernas förståelse av läroplanens innehåll under varierande rumsliga och temporära förhållanden. Författarna kan visa att det har betydelse att lärare får pedagogiskt stöd och tillräckligt med tid för planering för att kunna känna sig trygga i den valda pedagogiska modellen och för att utnyttja rummet och dess tillgängliga resurser. Det visar sig också goda rumsliga resurser reducerar tidsförluster som tex när studenter måste leta upp grupper.

Att sömlöst integrera digitala resurser kan både öka och bredda lärandet visar den andra artikeln *Värderationell reflektion med stöd av digital spegling*. I den beskriver *Berit Willén-Lindgren och Lina Reneland-Forsman* en studie vars syfte var att öka studentverksamhet, måluppfyllelse och användningen av digitala media.

Empiriska data är från ett moment i en kurs i förskollärautbildning där studenterna reflekterar kring sin kommande yrkesroll där eleverna filmades i två steg, först filmades studenterna när de gjorde en muntlig presentation av sin. Det andra omgången var när studenterna reflekterade kring den första inspelningen. Studentens tidigare kunskaper användes som utgångspunkt och studenterna fick tillfälle att visa sin förmåga att själva reflektera och därigenom utveckla en metakognitiv medvetenhet inför en framtida pedagogisk verksamhet. De blivande får därmed möta en hållning som innebär att frågan inte är *om* de ska använda digitala verktyg utan *när* och *hur* det kan främja lärande och utveckling i den dagliga verksamheten både som student i den i högre utbildning och som verksam lärare.

I analysen framträder olika sätt att förhålla sig till yrke. Hållningen att yrket går ut på att *vara-med* barnen kan indikera en bristkompenserande hållning som mer fokuserar på barnen än mot lärarens ansvar för barnets studiekultur. Hållningen att *Vara-för* tyder mer på förmågan att samspela med barn och en betoning på barnets rätt till lika villkor i den pedagogiska verksamheten och lärarens ansvar för det demokratiska bildningsuppdraget.

I samtida och framtida studiekulturer beskrivs studenter ofta som självreglerande, självständiga och kunskapssökande studenter med världen som sitt redskap för kunskapsutveckling. Men *Linda Reneland Forsman*, författare till den tredje artikeln *Student learning cultures as responses to a learning environment* visar att bilden också kan vara en annan, nämligen den där studenter kommer till högre utbildning med allt sämre förkunskaper och visar låg motivation för studier. Med denna bild som bakgrund vill studien lyfta diskussionen till att handla om studenters kommunikativa handlingar och hur dessa påverkas av mötet med en studiekultur. Hur förhåller sig studenter i mötet med den studiekultur som råder i högre utbildning? Formar de en studentroll där det handlar om att få en utbildning eller att aktivt tillägna sig den. Frågan har bäring på syftet med högre utbildning och ansvaret för utformning av studiekulturer som stöttar studenters lärande, meningsskapande och måluppfyllelse.

I den fjärde artikeln av *Mia Heikkilä* med titeln *Organisationsmodell för teamlärande – tema fler män i förskolan* möter vi ett antal kommuners arbete med att rekrytera fler män till förskolan. Syftet är att identifiera arbetssätt, initiativ och processer som används i rekryteringsarbetet. Det framstår som tydligt att syftet med att rekrytera män ofta är oklart och lite förgivettaget. Sällan ställs frågor om vad jämställdhet vad gäller kön betyder för förskoleverksamhet både avseende arbets- teamets kapacitet, dess välmående och för de unga barn som finns i verksamheten och som socialiseras in i vårt samhälle. Handlar det att kunna visa upp jämställd anställningsstatistik? Handlar det ökad trivsel i teamet eller lärarnas roll som förebilder? Har man klart för sig vad målet med att rekrytera fler män till förskolan har för syfte blir det också tydligare vad är det som ska bli bättre i studiekulturen om det finns en mer jämställd eller större blandning av kön i förskoleverksamhet med en tydligare koppling till målen för verksamheten snarare än till en snyggare statistik.

Även inom yrkesutbildning blir lärarteamet en förebild och företrädare för en nationellt accepterad värdegrund. Skolan och arbetsplatsen representerar ofta två olika kulturer när det gäller vad som värderas som viktiga färdigheter och värderingar. Yrkeslärarens roll i lärlingsutbildning är att se till att lärlingar/studenter blir integrerade i och kan omfatta i båda dessa kulturer. Det visar sig dock vara en delikat och inte helt enkel uppgift. *Mattias Nylund och Emma Erneback* berör problematiken i den femte artikeln med titeln *Yrkeslärare som värdebalansörer – värdekonflikter mellan skolans och arbetsplatsens läroplan i lärlingsutbildning*. De menar att denna uppgift för en yrkeslärare är en professionell utmaning. Här möts värden som ofta upprätthålls av djupt rotade vanor och det diskuteras hur dessa vanor och värderingar villkorar yrkeslärarens arbete. Här blir yrkesläraren en värdebalansera när det gäller att dels hantera den egna uppdraget som lärare och företrädare för en värdegrund beskriven i nationella läroplaner samtidigt som de är bärare av och tillhörig en arbetskultur med delvis andra värderingar. De ställs inför frågor som om det är viktigare att passa tider och vara trevlig än att ha med sig rätt verktyg och kunna visa på kunnande och självständighet.

Med förhoppning om en berikande läsning
Anita Kjellström, Temaredaktör

REFERENSER

- Beichner, P.J., Saul, J.M., Abbott, D. S., Morse, J.J., Deardorff, D., Allain, R.J., Bonham, S.W., Dancy, M. H. & Risley, J.S. (2007) The student-centered activities for large enrollment undergraduate programs (SCALE-UP) project. *Research-based reform of university physics*, 1, 2-39
- Freeman, S, Eddy, S,L, McDonough, M, Smith, MK, Okorondy, N, Jordt, H and Wenderoth, MP (2014) "Active Learning Increases Student Performance in Science, Engineering, and Mathematics," *Proceedings National Academy of Sciences (PNAS)*, vol. 111, no. 23 (June 10, 2014).
- Guribye, F. (2015) From Artifacts to Infrastructures in Studies of Learning Practices. *Mind, Culture and Activity*, 22(2), 184-198.
- Karlgren, K (2013) E-lärande. Att skapa pedagogiska möten I medicin och vård. Lund: Studentlitteratur.
- Koschmann, T (1996) Paradigm shifts and instructional technology. An introduction. In T Koschmann (ed) *CSSL: Theory and Practice of an emerging paradigm* (pp 1 – 23). Mahwah, NJ: Erlbaum
- Lindberg-Sand, Å (2017) Högskolans lärandemiljöer i förändring. I Framtidens lärandemiljöer. Rapport från SUHF:s arbetsgrupp. (Hämtas www.suhf.se)
- Mattsson, A (2008) *Flexibel utbildning i praktiken. En fallstudie av pedagogiska processer i en distansutbildning med öppen design för samarbetslärande*. Doctoral thesis. Gothenburg Studies in Educational Sciences 267/2008
- Milne, A. J. (2007) Entering the interaction age. Implementing a future vision for campus learning spaces today. *EDUCAUSE Review*, 42, 1, 12–31.
- Messina Dahlberg, G. (2015) *Languaging in virtual learning sites. Studies of online encounters in the language-focused classroom* (Doctoral thesis). Örebro Studies in Education, 49.
- Monahan, T (2002) Flexible and Built Pedagogy: Emerging IT embodiments. *Inverito vol 4 no 1*
- Palmgren, P. J (2016) It takes two to tango: an inquiry in healthcare professional educational environments. Doctoral thesis Karolinska institutet.
- Palmgren, P. J & Laksov, K.B (2015) Exploring chiropractic student`s experience of the educational environments in healthcare professional training: an qualitative study. *BMC Med Educ*, 15, 128
- Suthers, D. D., Dwyer, N., Medina, R., & Vatrappu, R. (2010) A Framework for Conceptualizing, Representing, and Analyzing Distributed Interaction. *International Journal of Computer Supported Collaborative Learning*, 5(1), 5-42.
- Suthers, D. D., Lund, K., Rosé, C. P., Teplovs, C., & Law, N. (2013) *Productive Multivocality in the Analysis of Group Interactions*. New York: Springer.
- Säljö, Roger (2000) *Lärande i praktiken*. Stockholm Prisma
- Säljö R (2005) *Lärande & kulturella redskap. Om läroprocesser och det kollektiva minnet*. Nordstedts Akademiska förlag
- Thomas, H (2010) Learning spaces, learning environments and the dis`placement` of learning. *British Journal of Educational Technology* vol 41, no 3 (p503-511)
- Vygotsky L.S. (1978) *Mind in Society. The development in higher psychological processes*. Cambridge, Mass: Harvard U.P
- Öhrstedt, M (2017) Högskolestudenters lärande. Ett lärstrategiskt perspektiv på studier I psykologi. Doktorsavhandling Stockholms universitet